

Citation:

W.J. Aalders, Levensbericht H. Windisch, in:
Jaarboek, 1935-1936, Amsterdam, pp. 260-265

LEVENSBERICHT

VAN

HANS WINDISCH

(25 April 1881 — 8 November 1935)

Als piëteit het eerste is, waarop de dooden recht hebben, is het de vraag, of het mij toekomt over ons overleden corresponderend medelid Hans Windisch te spreken. Ik heb hem persoonlijk niet gekend en zijne studievakken waren niet de mijne. Intusschen, hij was lid van deze Akademie en theoloog. In beide opzichten ben ik dus te zeer aan hem verwant, dan dat ik de opdracht van het bestuur onzer Afdeeling niet, zooals zooveel in het leven, stilweg zou aanvaarden. Dit kan ook een vorm zijn van piëteit.

Hans Windisch is te Leipzig geboren, op 25 April 1881, als zoon van den hoogleeraar E. Windisch. Hij studeerde aan verscheidene Deutsche Universiteiten en sprak met groote waardeering van zijne leermeesters Otto Kirn, A. Jülicher, Johannes Weiss, H. Güthe en A. von Harnack, aan wien hij zijn „Johannes und die Synoptiker” heeft opgedragen.

In 1907 werd hij Religionslehrer, in 1908 Privatdozent te Leipzig. In Juni 1914 aanvaardde hij het ambt van hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Leiden met eene oratie over: „Der Untergang Jerusalems im Urteil der Christen und Juden”, als opvolger van Kirsopp Lake, om onderwijs te geven in de uitlegging van het N. Testament en in de Oud-Christelijke Letterkunde. In Juni 1929 hield hij zijn afscheidscollege om te Kiel een professoraat te aanvaarden. In het voorjaar van 1935 ging hij van daar naar Halle, als opvolger van E. von Dobschütz. Daar is hij op 8 November van hetzelfde jaar onverwachts in een van de kamers der Uni-

versiteit ontslapen. Kort vóór zijn vertrek uit Leiden was hij gehuwd met Sophie Weidauer, die hij bij zijn dood vereenzaamd achterliet.

In de juist 15 jaren, die Windisch in Nederland doorbracht, heeft hij zich langzamerhand een plaats verworven. Tot na den oorlog kon hij die niet recht vinden. Als Duitscher viel het hem niet gemakkelijk. Daarbij leefde hij nog met heel zijn hart in zijn vaderland. Ernstige verliezen troffen hem ook in zijne naaste omgeving. Zoo viel een zijner broeders in 1914 bij de bestorming van Rijssel.

Toen de oorlog voorbij was, kon Windisch zich gereeder aan Leiden en Nederland hechten. Hij deed het welbewust. Aan de beoefening van zijne wetenschap in ons Vaderland wijdde hij zijn volle aandacht. Hij was vertrouwd evenzeer met de radicale school, die door zijn voorlaatsten voorganger, van Manen, was vertegenwoordigd, als met de door Bolland geleide filosofisch-theosophische richting in haar toepassing op het oudste Christendom en met de studievruchten der Vrije Universiteit. Met denzelfden zin voor volledigheid en grondigheid beheerschte hij ook de litteratuur over zijn studieveld in andere landen. Zoo werd hij de aangewezen man om het contact te herstellen tusschen het Duitsche en het Engelsche onderzoek van het N. Testament. Zijn litteratuuroverzichten in de „Zeitschrift für Neutestamentliche Wissenschaft” en in de „Harvard Theological Review”, getuigen hiervan.

Al studeerende en docerende voelde Windisch zich allengs meer in zijn element in het wetenschappelijke en ook in het godsdienstige Nederland. Hij liet zich gelegen liggen aan zijne studenten en hunne vereenigingen. Hij werd lid van de Commissie, die van wege het Nederlandsch Bijbelgenootschap eene nieuwe vertaling van het N. Testament voorbereidde. In 1927 bood de Afdeeling Letterkunde van deze Akademie hem het lidmaatschap aan. De jaargangen van het „Theol. Tijdschrift”, het „N. Theologische Tijdschrift” en het „Museum” bevatten menige bijdrage van zijn hand. Toen hij naar Kiel vertrok, was het niet de eerste maal, dat zijn vaderland zich weer voor hem opende. Hij ging — tenslotte.

Windisch was een man, die van jongsaf zijn keuze van studie beslist had gedaan en deze met groote energie en concentratie van kracht volgde, zonder, rechts of links, naar allotria af te buigen. Op een zeer solieden grondslag bouwde hij voort, steen na steen, verdieping na verdieping, zoodat het geheel van zijn wetenschappelijk werk vaste lijnen en daardoor eenheid van stijl vertoont. Hij behoorde tot de jonge Tübinger school en bleef deze trouw, voorzichtig en evenwichtig, op eene wijze, die rekening hield met alle nieuwe gegevens en stroomingen, bepaaldelijk met het eschatologische element in het oude Christendom. Zoo trachtte hij tegelijk de originaliteit en spontaneiteit van het N. Testament te handhaven en afhankelijkheid en ontleeningen van elders te erkennen. Zoowel zijn onderwijs als zijne publicaties onderscheiden zich door een groote mate van rust en objectiviteit. Windisch placht de vragen scherp te stellen en de oplossingen nauwkeurig te formuleeren. Eventueel evenzeer de onoplosbaarheid der vragen. Hij was altijd bereid tot herziening van zijn oordeel. Zijne leerlingen werden door deze qualiteiten van zijn onderwijs evenzeer geboeid als gestimuleerd. Terwijl hij aanvankelijk de Deutsche methode volgde door de geheele N. Testamentische stof, gelijk op, in volgorde te behandelen, ging hij er allengs toe over om in capita selecta belangrijke en actueele problemen aan de orde te stellen. Bijvoorbeeld dat van de historiciteit van Jezus, de Bergrede, de betrekking tusschen Jezus van Paulus. Dit vond bij zijne studenten groote waardeering, die tot op heden voortduurt.

Als geleerde heeft Windisch veel gepubliceerd. Men zou van zijne geschriften de geschiedenis der N. Testamentische wetenschap gedurende de laatste kwart eeuw goeddeels kunnen aflezen. Als wij de terreinen van zijn werkzaamheid afgrenzen, zien wij hem in de eerste plaats bezig met de Inleiding in het N. Testament en de Geschiedenis van den Canon. De tekstcritiek kon hem niet boeien. Daarbij heeft hij in het bijzonder zijn aandacht gericht op de Johanneïsche litteratuur, zooals de vraag, die als bijtitel zijn „Johannes und die Synoptiker” (1926) vergezelt, het uitdrukt: „Wollte der Evangelist die älteren Evangelien ergänzen oder

ersetzen?" Het antwoord ligt in het betoog, dat inderdaad het laatste bedoeld is: zóó autonoom en sufficient treedt het vierde Evangelie op. Ook de z.g. Formgeschichte had zijne volle belangstelling, mede in verband met de Johanneïsche quaestie.

Windisch heeft zich ook als Commentator doen kennen. Hij schreef een commentaar op den brief aan de Hebreëen (1913), op de Katholieke brieven (1914), — beide herdrukt — alsook op den brief van Barnabas (1920) en den tweeden brief aan de Corinthiërs (1924); deze laatste vooral geldt als voortreffelijk werk.

Het ligt voor de hand, dat het godsdiensthistorisch onderzoek in verband en in vergelijking met de geschriften van het N. Testament zich aan Windisch opdrong en dat hij daaraan speciale college's wijdde. Reeds in zijn eersten tijd schreef hij over: „Die Frömmigkeit Philos und ihre Bedeutung für das Christentum” (1909). Zijn inaugureele rede te Leiden wijst in dezelfde richting. Op dit gebied ligt ook de studie, die als verhandeling in de uitgaven van deze Akademie is opgenomen: „Die Orakel des Hys-taspes” (1929). De meest uitvoerige publicatie in deze richting is: „Paulus und Christus; ein religionsgeschichtlicher Vergleich” van 1934. In dit verband dient ook genoemd te worden Windisch' aandeel aan het Corpus Hellenisticum, dat in twee collecties Wettstein's arbeid na twee eeuwen wil verjongen en verruimen.

Ook aan de structuur van bepaalde geschriften en van het geheele N. Testament heeft Windisch zijn kracht geschonken. Dit bracht hem in aanraking met de nieuwste strooming op zijn terrein: de z.g. theologische exegese, zooals deze door de dialectische school wordt beoefend. Hier valt zijn: „Der Sinn der Bergpredigt, ein Beitrag zum Problem der richtigen Exegese”, van 1929, het geschrift, waarin hij zijne theologische opvatting het duidelijkst heeft uitgesproken en dat misschien de meeste reactie heeft gewekt.

In de laatste jaren, ik bedoel in zijn Duitschen tijd, heeft Windisch de actueele problemen van zijn land en volk in zijne studiën betrokken. Zoo schreef hij in 1931: „Imperium und Evangelium im N. Testamente”, en nog in 1935: „Paulus und das Judentum”.

Deze laatste uitgave was niet alleen een vrucht van studie, maar ook een daad van moed. Hij waagt het tegenover Rosenberg's „Mythus des zwanzigsten Jahrhunderts” aan Paulus eene zelfstandige plaats ten opzichte van het Jodendom toe te kennen, waardoor hij den Joden een Jood en den Grieken een Griek kon worden.

De man die zóó intensief het veld van zijn belangstelling bewerkte, die het van zóó vele zijden vermocht aan te vatten en met zóó veel verwante stof in verband te brengen, moest wel iemand zijn, die geestelijke affiniteit gevoelde met datgene wat hem zóó zeer wist te boeien en zóó zijn tijd en kracht in beslag nam.

Windisch legde zijn hart in zijn werk en schonk daarom aan zijne toehoorders en aan zijne lezers meer dan louter intellectueele bevrediging. Hij toonde hun, althans indirect, wat overtuiging is.

Het heengaan van Windisch beteekent een groot verlies voor de wetenschap van het N. Testament. Hij was allengs gaan behoren tot de rijpe geesten, wier bezonken oordeel en strenge methode zich rustig bezig houden met een allengs tot een groot volume opgetaste stof van kennis. En dit verlies laat zich ten deele ook als een voor de Nederlandsche wetenschap gelden, waarmede Windisch zich vertrouwd gemaakt had gedurende de vijftien jaren van zijn verblijf in Leiden, en die hij ook daarna is blijven beoefenen.

In den verloop van zomer Plooi, nu Windisch — het eene verlies doet de zwaarte van het andere des te meer gevoelen. Het zou van belang zijn beide mannen te vergelijken: in hun werkzaamheid en methode, ook in hun persoonlijkheid en invloed. Maar vergelijken beteekent altijd onderscheiden, zoo niet scheiden. In een uur als dit past het in de eerste plaats te verbinden en de twee overledenen te zien als beiden geboeid door één en hetzelfde geheim: den inhoud van het N. Testament, in zijn historisch en zijn eeuwigheids-bestanddeel te gader.

Er zijn oogenblikken, waarin iemand meer zegt dan hij zich bewust is te zeggen. Een bovenpersoonlijke macht heeft zich van hem bediend. Hij is dan de drager van een hoogere wijsheid en waarheid. Toen Windisch van Leiden afscheid nam, heeft hij zulk

een oogenblik beleefd. Want het slot van zijn afscheidscollege werpt zijne perspectieven op de groote scheiding, die ons hier in weemoedige herinnering bijeenbrengt.

Hij zeide toen: „Een „eschata hora”, een laatste ure, is altijd ook een openbaring van de „Krisis”; daar wordt het oordeel uitgesproken over den mensch en over zijn werk. Ik tracht mij niet aan dit oordeel te onttrekken. Maar ik weet ook, dat achter de Krisis en elke eschata hora, de „charis” komt en de „eirene”, de openbaring van „genade” en „vrede”.

W. J. AALDERS